СПЕЦІАЛЬНА ПСИХОЛОГІЯ

УДК 159.922.762

ІНДИВІДУАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ФАКТОРИ ВІКТИМІЗАЦІЇ ПОВЕДІНКИ РОЗУМОВО ВІДСТАЛИХ ПІДЛІТКІВ

Бистров А. Є.

Проблема формування соціальних норм поведінки розумово відсталих учнів в умовах спеціального або інклюзивного навчання – це актуальне завдання корекційної педагогіки та спеціальної психології. Отже, постає першочергове питання корекції віктимної поведінки підлітків з порушеннями інтелекту, тому що багато вчених розглядають віктимну поведінку як девіантну, порушену (О.О.Андронікова, Ю.М.Антонян, Н.Б.Морозова, А.В.Мудрик, В.І.Полубинський, А.Л.Репецька, Д.В.Рівман, В.Я.Рибальська, Н.Х.Сафіуллін та ін.)

У більшості випадків віктимна поведінка підлітка є провокацією агресора, в основі якої знаходяться такі психологічні складові, як неусвідомлене почуття провини, бажання бути покараним способом, який підсвідомо вибирає потерпілий , проекція власних агресивних імпульсів на агресора, взаємодія з яким задовольняє неусвідомлені агресивні бажання жертви (Є.А.Бурелов , В.С.Мінська, А.М.Фейербах та ін.) [1; 2] .

Віктимність розуміється нами як сукупність властивостей людини, обумовлених комплексом соціальних, психологічних і біофізичних умов, що сприяють дезадаптивному стилю реагування суб'єкта, що приводить до збитку для його фізичного або емоційно-психічного здоров'я. Віктимна поведінка – як відхилення від норм безпечної поведінки, що реалізується в сукупності соціальних, психічних і моральних проявів [1].

Мета дослідження – виявити взаємозв'язок між віктимною поведінкою підлітка та його індивідуально-психологічними якостями.

Як вже нами було зазначено у попередньому дослідженні [4], віктимність розумово відсталих підлітків є багатофакторним феноменом, і визначається, психологічними передумовами: ретардацією формування базових психологічних структур статево-рольової ідентичності; емоційно-вольовою нестійкістю; недостатнім рівнем усвідомлення мотивів власної поведінки; навіюваністю; агресивністю; схильністю до страхів; демонстративністю; слабкістю вольової регуляції; патологічністю потягів.

На підставі цього нами було виділено основні компоненти дослідження факторів віктимізації розумово відсталих підлітків, а саме: навіюваність, тривожність, демонстративність, агресивність, схильність до вибору копінг-стратегій. Паралельно було проведено аналізування шкал методик, що дозволило встановити особливості прояву схильності до страхів, тривожності, демонстративності, що також може виступати провокуючими факторами віктимної поведінки.

З метою дослідження навіюваності, як однієї з індивідуально-психологічних особливостей, що провокує виникнення некритичного типу віктимної поведінки, було використано методику дослідження сугестивності Захарової А.І.

Отримані результати засвідчують, що для підлітки з розумовою відсталістю при проведенні першої сугестивної проби характерний високий рівень навіюваності, 86% респондентів вказали склянку, в якої чутно запах кави. Такі ж самі результати отримані за результатами другої проби (86%). Під час проведення третьої проби на сугестивність 66% опитуваних називали тварин в тому ж порядку. Також важливо вказати, що 55% підлітків отримали максимальний сумарний бал (3 бали) за результатами всіх трьох сугестивних проб. 33% отримали 2 бали, що також вказує на великий рівень навіюваності. І лише 6% отримали 1 бал, й 6 % не отримали жодного бала, бо за всіма пробами показали негативний результат. Якщо розглянути гендерний аспект прояву цієї особистісної риси, то можна сказати, що дівчата показали найбільш значні результати, за методикою, а ніж хлопці, але це незначний показник, щоб стверджувати про специфічність прояву риси в залежності від статевої приналежності.

На відміну від розумово відсталих підлітків, учні загальноосвітньої школи показали досить низькі результати за методикою сугестивних проб А.І.Захарової. Лише 20 % опитуваних отримали 1 бал за трьома пробами й 6% – 2 бали, жоден підліток не отримав позитивний бал за першою пробою (проба з кавою), що вказує на дуже низький рівень навіюваності підлітків зі збереженим інтелектом.

Таким чином, для переважної більшості респондентів з розумовою відсталістю характерний високий рівень навіюваності за всьома трьома пробами (66% учнів), на відміну від контрольної групи де жоден учень не отримав максимального сумарного показника.

Дослідження в галузі юридичної психології та кримінології доводять, що навіюваність, як схильність до

некритичної оцінки дійсності, виступає важливою складовою залежної та безпомічної поведінки, що в свою чергу обумовлює утворення некритичного типу віктимної поведінки.

Дослідження та спостереження, які проводились багатьма вченими (Д.М.Ісаєв, С.Я.Рубінштейн, В.М.Синьов), говорять про високий рівень схильності розумово відсталих школярів до навіювання. Висока сугестивність призводить до того, що вони легко потрапляють під вплив інших людей. Може спричинити ситуацію опинення розумово відсталого підлітка жертвою дій направлених проти нього, й його надмірна довірливість. Можливе потрапляння підлітка під вплив авторитетної особи та скоєння злочину підлітком із-за невміння критично оцінити ситуацію та свою власну поведінку. У суб'єкта злочину може спостерігатися підвищена навіюваність, що зумовлює некритичне, неусвідомлене сприймання ним ідей, відчуттів, поглядів групи або окремої особи, порушує вибірковість поведінки, породжує сугестовані мотиви кримінальних дій тощо[8, с. 126].

Наступним досліджуваним фактором віктимізації є агресивність, для чого була використана методика «Тест руки» Е. Вагнера. Важливо вказати, що також було проведено аналіз шкал методики, які дозволили виявити такі особистісні риси, як тривожність, схильність до страхів, демонстративність.

За результатами тесту руки Вагнера було встановлено, що 60% респондентів з розумовою відсталістю проявили високий рівень агресивності, що виступає віктимізуючим фактором виникнення віктимної поведінки агресивного типу. Також ми можемо зазначити, що хлопці показали значніші (66%) результати за проявом агресивності, а ніж дівчата (34%). Вони сприймали руку на малюнку, як домінуючу, таку, яка наносить ушкодження, активно захоплює який-небудь предмет, здійснює агресивну дію (дає ляпас, давить комаху, готова завдати удару і тому подібне), що свідчить про готовність обстежуваного до вищого прояву агресивності, небажанням пристосуватися до оточення.

Агресивні підлітки, при всій відмінності їх особових характеристик і особливостей поведінки, відрізняються деякими загальними рисами. До таких рис відноситься бідність ціннісних орієнтацій, їх примітивність, відсутність захоплень, вузькість і нестійкість інтересів. У цих дітей підвищена навіюваність, копіювання, недорозвиненість етичних уявлень. Їм властива емоційна грубість, озлобленість, як проти одноліток, так і проти навколишніх дорослих. У таких підлітків спостерігається крайня самооцінка (або максимально позитивна, або максимально негативна), підвищена тривожність, страх перед широкими соціальними контактами, егоцентризм, невміння знаходити вихід з важких ситуацій, переважання захисних механізмів над іншими механізмами, регулюючими поведінку.

20% опитуваних підлітків з розумовою відсталістю проявляють агресивні тенденції, й в той же час показали високий рівень за шкалами: "Страх", "Емоційність", "Комунікація" і "Залежність", які відбивають тенденцію до дії, і спрямовані на пристосування до соціального середовища; при цьому вірогідність агресивної поведінки незначна.

Варто також зазначити, що 6% підлітків показали значний показник за шкалою демонстративності, що може вказувати на прояви істеричності, й 6% отримали дуже високий показник за шкалою «Страху», що може свідчити про те, що агресивні тенденції заміщуються соціальною залежністю, а саме конфронтації протиставляються тенденції, що спонукають людину до співпраці: страх перед агресією у відповідь, почуття власної неповноцінності.

Учні загальноосвітньої школи, на відміну від розумово відсталих, не показали високих результатів за шкалою «Агресивності» під час проведення методики «Тест руки Вагнера», 69% учнів мають агресивні тенденції в своїй поведінці, але вони повністю пригнічуються відповідями соціальної кооперації, що свідчить про прагнення отримувати позитивну оцінку своєї поведінки суспільством. Також встановлено, що для 24% респондентів зі збереженим інтелектом характерне прагнення до соціальних контактів, при тому що установка на соціальну кооперацію в тому чи іншому обсязі переважає над агресивними тенденціями.

Аналізуючи отримані результати дослідження індивідуально-психологічних особливостей розумово відсталих підлітків, можемо стверджувати, що такі особистісні ознаки (за методикою «Тест руки Вагнера»), як відкрита агресивність, прояви демонстративності й страху можуть виступати віктимізуючими факторами особистості розумово відсталого підлітка.

Так агресивність, як особистісна риса, може виступати ознакою агресивного типу жертви (агресивний вид віктимної поведінки). Під агресією (лат. aggressio – напад) прийнято розуміти фізичну або словесну поведінку людини, спрямовану на пошкодження або зруйнування. Тобто, агресія – це будь-яка поведінка, що містить загрозу та завдає шкоду іншим.

Агресивними називаються такі дії і таке ставлення людини, яке, будучи ворожим, у той же час не викликається будь-якими об'єктивними причинами, не може бути виправдане обставинами, що склалися, міркуваннями морального або юридичного характеру, зокрема – необхідністю самооборони або захисту інших людей. Часто агресію провокує фрустрація (від лат. frustratio – омана, марне очікування) – психічний стан людини, що виражається в характерних переживаннях і поведінці й те, що викликається об'єктивно

непереборними (або суб'єктивно сприйманими як непереборні) труднощами на шляху до досягнення мети [7, с. 122]. Однак, це не є закономірністю, оскільки бувають люди, які можуть і не поводитися агресивно, коли вони перебувають у стані фрустрації.

Страх, як соціальна залежність протиставляється тенденції, що спонукає людину до співпраці: страх перед агресією у відповідь, почуття власної неповноцінності. Велика кількість відповідей за цією шкалою говорить про надмірну тривожність особи. Розглядаючи феномен тривоги як форму прояву тривожності та її вплив на віктимність підлітка, слід зазначити, що в тривожних осіб вона є у формі постійного і невизначеного занепокоєння, відчуття небезпеки без вагомих на те причин.

Перебуваючи весь час у стані напруженості, підліток готовий захистити себе, в тому числі за допомогою агресивних дій. Особливо важливо зазначити, що тривога і породжуваний нею страх ведуть до дезадаптації, яка, у свою чергу, здійснює зворотну дію, підсилюючи тривожність.

Для оцінки домінуючих копінг-стратегій особистості було проведено методику «Індикатор копінг-стратегій» Д.Амірхан. Ця методика дозволяє виявити вірогідність вибору копінг-стратегій у момент зіткнення з психотравмуючою ситуацією, якою в даному випадку може виступати зіткнення з ситуацією, яка провокує злочин або посягання на підлітка.

Методика Д.Амірхан дозволяє виявити три блока копінг-стратегій: *стратегія вирішення проблем* – це активна поведінкова стратегія, при якій людина намагається використати усі наявні у нього особові ресурси для пошуку можливих способів ефективного вирішення проблеми; *стратегія пошуку соціальної підтримки* – це активна поведінкова стратегія, при якій людина для ефективного вирішення проблеми звертається за допомогою і підтримкою до середовища, що оточує його : сім'ї, друзям, значимим людям; *стратегія уникнення* – це поведінкова стратегія, при якій людина намагається уникнути контакту з дійсністю, що оточує його, уникнути рішення проблем.

Копінг– це індивідуальний спосіб взаємодії з ситуацією відповідно до її власної логіки, значущості в житті людини і її психологічних можливостей. Під копінгом маються на увазі когнітивні, емоційні і поведінкові спроби впоратися із специфічними зовнішніми і внутрішніми вимогами, які оцінюються як напругу або перевищують ресурси людини з ними впоратися, що постійно змінюються [2, с. 68].

За результатами проведення методики було встановлено, що для розумово відсталі підлітки більш за все схильні до вибору стратегій уникнення (53%) та копінг-стратегій пошуку соціальної підтримки (40%). Копінг-стратегія вирішення проблеми характерна лише для 7% розумово відсталих підлітків.

Діти із стратегією уникнення демонструють менше проблем з поведінкою в школі і, по відгуках вчителів, володіють більшою соціальною компетентністю. Можливо, що уникаючий копінг позитивно пов'язаний з соціальною успішністю у тому випадку, коли стресова ситуація є неконтрольованою і коли уникнення допомагає запобігти розростанню негативної ситуації. Крім того, уникаючий копінг може бути корисний в ситуаціях нетривалого стресу, але у разі тривалих стресових ситуацій уникнення розцінюється як неадаптивна реакція.

Такі стратегії, як пошук соціальної підтримки, агресивний копінг (наприклад, вербальна/фізична агресія для того, щоб розв'язати проблему або виразити відчуття), заперечення також, схоже, пов'язані з компетентністю і здібністю до адаптації. На користь ефективності стратегії «пошук соціальної підтримки» свідчать і дані, одержані в інших дослідженнях.

Позитивної оцінки також заслуговує така стратегія, як активне рішення проблем. Так, було показано, що підлітки, здібні до активного рішення проблем, демонструють велику легкість в адаптації.

Експериментальні дослідження надають різні дані щодо того, як оцінювати таку стратегію, як уникаючий копінг (уникнення стресових думок або ситуацій на поведінковому і когнітивному рівні).

Також для підлітків з нормальним рівнем розвитку більш характерні тенденції вибору копінг-стратегій вирішення проблеми (66%), Тенденціям пошуку соціальної підтримки відведено 27% вибору й лише 7% підлітків з нормальним інтелектуальним розвитком обрали стратегію уникнення.

З метою дослідження взаємозв'язку схильності розумово відсталих підлітків до різних типів віктимності та індивідуально-психологічних факторів віктимізації підлітків з розумовою відсталістю ми провели аналіз вибору різних шкал за всіма методиками, які були використані в дослідженні, й переваги того чи іншого виду віктимної поведінки у кожного підлітка з психофізичними розладами.

Це дало нам змогу виявити, що підлітки,які проявили агресивні тенденції при проведенні тесту руки Вагнера виявилися більш схильними до агресивного типу віктимної поведінки.

Віктимізуючий вплив агресії полягає в відвертому активному провокуванні насильства або злочину.

Підлітки, які в тому ж тесті дали велику кількість відповідей за шкалою страху показали достатньо низькі показники схильності до самопошкоджуючої віктимної поведінки. що означає підвищену турботу про власну безпеку, прагнення захистити себе від помилок, неприємностей. Може призводити до пасивності особи. Характеризується підвищеною тривожністю, недовірливістю, схильністю до страхів.

Розумово відсталі підлітки, які показали високий рівень демонстративності за результатами тесту руки Вагнера, виявилися схильними до гіперсоціальної віктимної поведінки.

За даними методики «Індикатор копінг-стратегій» Д.Амірхан 40% підлітків вибрали копінг-стратегію пошуку соціальної підтримки при зіткненні з проблемною ситуацією. Ті ж самі підлітки виявилися схильними до залежної та безпомічної віктимної поведінки. Що вказує на неспроможність розумово відсталих підлітків самостійно оцінити ситуацію й зважено виробити адекватну стратегію реагування.

Найбільший відсоток розумово відсталих підлітків виявилися схильними до некритичного типу віктимної поведінки, що й затверджує методика сугестивних проб А.І.Захарової, за результатами якої переважна більшість підлітків отримала дуже високий бал за всіма сугестивними пробами, що свідчить про високий рівень навіюваності розумово відсталих підлітків.

Отже узагальнюючи результати дослідження взаємозв'язку між індивідуально-психологічними особливостями розумово відсталих підлітків та їх схильністю до різних типів віктимної поведінки, можемо стверджувати, що такі особистісні риси, як навіюваність, агресивність, демонстративність, неспроможність адекватно реагувати на ситуацію та схильність до страхів виступають віктимізуючими факторами поведінки розумово відсталих підлітків. У подальшому ми плануємо вивчення проявів тривожності, демонстративності, негативізму як віктимізуючих факторів поведінки розумово відсталих підлітків.

Література

1. Андронникова О.О. Психологические факторы возникновения виктимного поведения подростков / О.О.Андронникова. – Новосибирск, 2005. – 213 с. **2. Белоусова З.И.** Проблемы виктимного поведения личности / З.И.Белоусова, С.П.Гиренко. – Запорожье, 1996. **3. Бовть О.** Віктимна поведінка як психологічна проблема / О.Бовть // Соціальна психологія. – 2004. – № 4 (6). – С.14-22. **4. Быстров А.Е.** Специфика трактовки понятия «девиантое поведение» в психологии, дефектологии и криминологии. // Висник ЛНУ імені Тараса Шевченка. – 2008. – № 12 (151). – С. 46 – 49. **5. Бэрон Р.** Агрессия / Р.Бэрон, Д.Ричардсон. – СПб: Питер, 2000. **6. Васильев В. Л.** Юридическая психология. – СПб: Питер, 2001. **7. Морозова Н.Б.** Психические расстройства и их роль в виктимном поведении детей и подростков / Н.Б.Морозова. – М., 2001. **8. Синьов В.М.** Психологія розумово відсталої дитини: Підручник / В.М.Синьов, М.П.Матвєєва, О.П.Хохліна – К.: Знання, 2008.

References

1. Andronnikova O.O. Psihologicheskie faktoryi vozniknoveniya viktimnogo povedeniya podrostkov / O.O.Andronnikova. – Novosibirsk, 2005. – 213 s. **2. Belousova Z.I.** Problemyi viktimnogo povedeniya lichnosti / Z.I.Belousova, S.P.Girenko. – Zaporozhe, 1996. **3. Bovt O.** VIktimna povedinka yak psihologichna problema / O.Bovt // Sotsialna psihologiya. – 2004. – № 4 (6). – S.14-22. **4. Byistrov A.Ye.** Spetsifika traktovki ponyatiya «deviantoe povedenie» v psihologii, defektologii i kriminologii. // Visnik LNU Imeni Tarasa Shevchenka. – 2008. – № 12 (151). – S. 46 – 49. **5. Beron R.** Agressiya / R.Beron, D.Richardson. – SPb: Piter, 2000. **6. Vasilev V. L.** Yuridicheskaya psihologiya. – SPb: Piter, 2001. **7. Morozova N.B.** Psihicheskie rasstroystva i ih rol v viktimnom povedenii detey i podrostkov / N.B.Morozova. – M., 2001. **8. Synov V. M.** PsihologIya rozumovo vIdstaloYi ditini: PIdruchnik / V.M.Synov, M.P.Matvejeva, O.P.Hohlina – K.: Znannya, 2008.

Бистров А. Є. Індивідуально-психологічні фактори віктимізації поведінки розумово відсталих підлітків

У статті розкриваються індивідуально-психологічні якості особистості розумово відсталих підлітків, які впливають на віктимізацію їх поведінки: емоційно-вольова нестійкість; недостатній рівень усвідомлення мотивів власної поведінки; навіюваність; агресивність; схильність до страхів; демонстративність; слабкість вольової регуляції; патологічність потягів. Наведено методику оцінки домінуючих копінг-стратегій особистості підлітків у нормі та з розумовою відсталістю. З метою дослідження взаємозв'язку схильності розумово відсталих підлітків до різних типів віктимності та індивідуально-психологічних факторів віктимізації підлітків з розумовою відсталістю проведено аналіз вибору різних шкал за всіма методиками, які були використані в дослідженні, й переваги того чи іншого виду віктимної поведінки у кожного підлітка з розумовою відсталістю.

Ключові слова: віктимна поведінка, підлітки, розумова відсталість, гендерні відмінності.

Быстров А. Е. Индивидуально-психологические факторы виктимизации поведения умственно отсталых подростков

В статье раскрываются индивидуально-психологические качества личности умственно отсталых подростков, которые влияют на виктимизацию их поведения: эмоционально-волевая неустойчивость, недостаточный уровень осознания мотивов собственного поведения; внушаемость; агрессивность; склонность к страхам; демонстративность; слабость волевой регуляции; патологичность влечений. Приведена методика оценки доминирующих копинг-стратегий личности подростков в норме и с умственной отсталостью. С целью исследования взаимосвязи склонности умственно отсталых подростков к различным типам виктимности и индивидуально-психологических факторов виктимизации подростков с умственной отсталостью проведен анализ выбора различных шкал по всем методикам, которые были использованы в исследовании, и предпочтений того или иного вида виктимного поведения у каждого подростка с умственной отсталостью.

Ключевые слова: виктимное поведение, подростки, умственная отсталость, гендерные различия.

Bystrov A. Ye. Individual psychological factors of victimization behavior of mentally retarded adolescents

The article reveals the individual psychological qualities of the person mentally retarded adolescents that affect their behavior victim: emotional-volitional instability, lack of awareness of the motives of his own behavior; suggestibility; aggressiveness, tendency to fears; demonstrative behavior ; weakness of voluntary regulation; pathological impulses. Shows a method for assessing

the dominant individual coping strategies adolescents in normal and mentally retarded. The paper studies the relationship given the propensity of mentally retarded adolescents to victim behavior and individual psychological factors of victimization of adolescents with mental retardation. For each of the mentally retarded teenager compared and analyzed all of the scale, all research methods, all kinds of victim behavior.

Keywords: behavior of victim, teenagers, mental backwardness, gender distinctions.

Стаття надійшла до редакції 20.02.2014 р.
Статтю прийнято до друку 25.02. 2014 р.
Рецензент: д.п.н., проф. Бистрова Ю.О.

УДК 159. 922: 37.015.3+376.1

МОДЕЛЬ КОМПЛЕКСНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДІТЕЙ З ПСИХОФІЗИЧНИМИ ПОРУШЕННЯМИ В УМОВАХ ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНО-ОСВІТНЬОГО ОКРУГУ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ

Бистрова Ю. О.
доктор психологічних наук, професор

Із теорії та практики інклюзивного й спеціального навчання та виховання осіб з обмеженими можливостями здоров'я відомо про невідповідність у них ієрархії мотивів, індиферентність до вибору професії, слабкість емоційного забарвлення під час виконання трудових операцій. Тому дуже важливо забезпечити належним змістом всю систему психолого-педагогічного супроводу дитини, і тим самим сприяти розвитку її особистості в подальшому житті після закінчення школи або вищого навчального закладу різних рівнів, сформувати психологічні якості особистості, необхідні для успішної соціалізації дитини з обмеженими можливостями здоров'я [2; 4].

Основною ідеєю проекту є пошук ефективної системи корекційного впливу на процеси соціалізації і самовизначення осіб з психофізичними порушеннями. Теоретичне підґрунтя наукового пошуку в цьому напрямку склали ідеї „Я-концепції" (Т. В. Дембо, Г. М. Прихожан, К. Р. Роджерс, С. Л. Рубінштейн), соціального розвитку особистості (І. Д. Бех, Л. І. Божович, Л. С. Виготський, В. М. Синьов), подолання психологічного бар'єру, осмислення перспектив особистісного зростання, вибору, викладені в працях П. К. Анохіна, Ф. Є. Василюка, Т. П. Вісковатової, Е. Ф. Зеєра, Т. М. Титоренко, В. В. Чернобровкіна, ідеї інклюзивного навчання та підготовки педагогічних кадрів для його реалізації (В. І. Бондар, А. А. Колупаєва,М. М. Малафєєв, Л. М. Шипіцина та ін.). Психологічну готовність до самовизначення ми розглядали як здатність до пізнання індивідуальних особливостей, аналізу й прийняття рішення на основі зіставлення цих двох видів знань, тобто здатність до свідомого вибору майбутнього життєвого шляху; стійкий стан особистості учня, в основі якого лежить динамічне поєднання певних властивостей, що включає спрямованість інтересів і схильностей, його практичний досвід і знання своїх особливостей у зв'язку з майбутнім вибором професії [1].

Для досягнення оптимального результату соціалізації осіб з психофізичними порушеннями потрібне грамотно організоване психолого-педагогічне забезпечення наступності власне процесу розвитку й становлення особистості.

Система психолого-педагогічного забезпечення соціалізації дітей в умовах експериментально-освітнього округу інклюзивного й спеціального навчання від дошкільного віку до закінчення вищого навчального закладу або професійного коледжу, для оптимізації процесу їх майбутньої професійної підготовки та корекційного особистісно спрямованого виховання була створена в рамках університетського освітнього округу на базі кафедри дефектології та психологічної корекції й науково-дослідної лабораторії діагностики та корекції психофізичного стану дітей та дорослих ЛНУ імені Тараса Шевченка. Така система передбачає консолідацію зусиль спеціальних психологів, педагогів, працівників культурної галузі та медичних працівників, що сприяє виникненню синергетичного ефекту впливу на загальний розвиток особистості та оптимізацію процесу професійної підготовки осіб з особливостями розвитку.

Запропонована модель психолого-педагогічного забезпечення соціалізації дітей в умовах експериментально-освітнього округа інклюзивного навчання є актуальною проблемою таких суміжних галузей як спеціальна психологія, корекційна педагогіка, соціологія та медицина. Адже така система передбачає консолідацію зусиль спеціальних психологів, педагогів та медичних працівників, що сприяє виникненню синергетичного ефекту впливу на загальний розвиток особистості та оптимізацію процесу соціалізації осіб з інвалідністю.

Впровадження універсальної моделі комплексного забезпечення соціалізації в практику буде мати потужний соціальний ефект, адже забезпечить умови для реалізації соціально-економічних прав осіб з інвалідністю (права на освіту, на працю, на сім'ю, працевлаштування, соціальне забезпечення тощо), що